

ევროპის საბჭოს 2023 წლის რეკომენდაცია დაზარალებულის უფლებების,
სერვისებისა და მხარდაჭერის შესახებ
(მისი მნიშვნელობა და ნოვაციები)

ხატია თანდილაშვილი

გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტი, საქართველო
khatia.tandilashvili@gruni.edu.ge

რეზიუმე. 1985 წლიდან მოყოლებული ევროპის საბჭო აქტიურად მუშაობს სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებაში დაზარალებულის სამართლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესების კუთხით. მას მიღებული აქვს არა ერთი სამართლებრივი აქტი, რომელიც ადგენს დაზარალებულის მიმართ ევროპულ სტანდარტებს. საერთაშორისო დონეზე მიმდინარე მოვლენებისა და ვიქტიმოლოგიური კვლევების შედეგების საფუძველზე, აუცილებელი გახდა ევროპის საბჭოსაც გაეძლიერებინა დაზარალებულის დაცვის მექანიზმი, ამიტომ მინისტრთა კომიტეტმა, 2023 წლის 15 მარტს მიიღო რეკომენდაცია დაზარალებულის უფლებების, სერვისებისა და მხარდაჭერის შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ რეკომენდაცია არ არის შესასრულებლად სავალდებულო ძალის მქონე, იგი წევრი სახელმწიფოებისთვის უაღრესად მნიშვნელოვანია, მასში განმტკიცებული სტანდარტებიდან გამომდინარე. რეკომენდაციამ შემოიტანა ნოვაციები, გააფართოვა ევროკავშირის მიერ დადგენილი სტანდარტები და კიდევ ერთხელ დაადასტურა დაზარალებულის მნიშვნელობა სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებაში.

საკვანძო სიტყვები: დაზარალებული, საერთაშორისო სტანდარტები, დაზარალებულის სტატუსი, იურიდიული დახმარება, კომპენსაცია

შესავალი

XX საუკუნის მე-2 ნახევრიდან მოყოლებული სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულს საერთაშორისო დონეზე უფრო და უფრო დიდი ყურადღება ექცევა. გაეროს, ევროპის საბჭოს და ევროკავშირის მიღებული აქვს არაერთი სამართლებრივი აქტი, რომლებიც გავლენას ახდენს ეროვნულ დონეზე დაზარალებულის სამართლებრივი მდგომარეობის განსაზღვრაზე (შალიკაშვილი და სხვები, 2023). ევროპის საბჭომ პირველად 1985 წელს მიიღო დაზარალებულთან დაკავშირებული აქტი, სახელწოდებით ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1985 წლის რეკომენდაცია Rec R (85), 11 წევრი სახელმწიფოების მიმართ სისხლის სამართალსა და სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ. შემდეგ 1987 წელს მიიღო ახალი აქტი სახელწოდებით რეკომენდაცია დაზარალებულის დახმარებისა და ვიქტიმიზაციის თავიდან აცილების შესახებ, რომელიც ჩააანაცვლა 2006 წლის რეკომენდაციამ დაზარალებულის დახმარების შესახებ.

2006 წლის რეკომენდაცია ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოებისთვის უმნიშვნელოვანეს სამართლებრივ აქტს წარმოადგენდა მასში განმტკიცებული დებულებებიდან გამომდინარე.

მაგალითად, იგი პირველი აქტი იყო, რომელმაც შემოიტანა დაზარალებულის ხელახალი და მეორეული ვიქტიმიზაციის ცნებები (თანდილაშვილი, 2021). მოცემული რეკომენდაციის მიღებიდან ექვსი წლის შემდეგ ევროკავშირმა მიიღო დირექტივა დაზარალებულის უფლებების, მხარდაჭერისა და დაცვის მინიმალური სტანდარტებისა და ჩარჩო გადაწყვეტილების 2001/220/JI ჩანაცვლების შესახებ, რომელიც ევროპის საბჭოს რეკომენდაციებისგან განსხვავებით სავალდებულო ძალის მქონე აქტს წარმოადგენს. შესაბამისად, ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოები ვალდებული იყვნენ, რომ ეროვნულ დონეზე აღესრულებინათ დირექტივის მოთხოვნები (თანდილაშვილი, 2021). დირექტივამ განსაზღვრა ის მინიმალური სტანდარტები, რომლებიც ყველა სახელმწიფოში უნდა ყოფილიყო დაცული. ამავე პერიოდში ჩატარდა ვიქტიმოლოგიური კვლევები. ამ მოვლენების შედეგად საერთაშორისო დონეზე დაზარალებულის მიმართ მიდგომა შეიცვალა და უკეთესად მოხდა დაზარალებულის საჭიროებების შესწავლა. შესაბამისად, საჭირო გახდა 2006 წლის რეკომენდაციის განახლება და ახლანდელი რეალობისთვის მორგება (Council of Europe, 2023). სწორედ ამიტომ 2023 წლის 15 მარტს ევროპის საბჭომ მიიღო რეკომენდაცია დაზარალებულის უფლებების, სერვისებისა და მხარდაჭერის შესახებ (შემდგომში - 2023 წლის რეკომენდაცია ან რეკომენდაცია). 2023 წლის რეკომენდაციამ მრავალი ნოვაცია შემოიტანა. მან არა მარტო დაადგინა ის მინიმალური უფლებები, რომლებიც დაზარალებულს მინიჭებული უნდა ჰქონდეს სისხლის სამართლის პროცესში, არამედ გასცდა მინიმალურ სტანდარტებს და უფრო მოცულობითი უფლებები შემოიტანა (Council of Europe, 2023). სწორედ ამიტომ, წინამდებარე სტატიაში განხილული იქნება 2023 წლის რეკომენდაციის მიზანი, მისი მნიშვნელობა და მისი ნოვაციები. ამასთან ყურადღება დაეთმობა სამ საკითხს, რომელიც საქართველოს რეალობისთვის უკიდურესად მნიშვნელოვანია და რომელთა მიმართაც ევროპის საბჭოს მიდგომის გათვალისწინება აუცილებელია. ეს საკითხებია დაზარალებულის ჩართვა სისხლის სამართლის პროცესში, დაზარალებულის უფლება იურიდიულ დახმარებაზე და დამნაშავესგან კომპენსაციის მიღების უფლება. დასკვნით ნაწილში კი შეჯამდება სტატიაში განხილული საკითხები.

2023 წლის რეკომენდაციის მიზანი

რეკომენდაციის მიღების მიზანს პირველ რიგში წარმოადგენდა 2006 წლის რეკომენდაციის განახლება და ჩანაცვლება. აღნიშნულის განხორციელების დროს გათვალისწინებული იქნა ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყნების კანონმდებლობა და პრაქტიკა. ამასთან, იგი მიზნად ისახავდა წევრი სახელმწიფოების დახმარებას დაზარალებულის უფლებების, სერვისებისა და მხარდაჭერის კუთხით შიდა კანონმდებლობასა და პრაქტიკის დახვეწაში. აღნიშნული მიზნები კი გამომდინარეობს ევროპის საბჭოს მისიიდან, დაიცვას ადამიანის უფლებები, დემოკრატია და კანონის უზენაესობა (ევროპის საბჭო, ვებგვერდი). უნდა აღინიშნოს, რომ რეკომენდაცია არ წარმოადგენს მხოლოდ სამართლებრივ ინსტრუმენტს. აქედან გამომდინარე, იგი მიზნად არ ისახავს წევრი სახელმწიფოების ეროვნული კანონმდებლობის ჰარმონიზაციას. მისი მიზანია, რომ იყოს საკმარისად ზოგადი იმისთვის, რომ მოერგოს განსხვავებულ სამართლებრივ სისტემებს. ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ რეკომენდაცია სრულად აღიარებს წევრი

სახელმწიფოების სამართლებრივი სისტემების მრავალფეროვნებას (ევროპის საბჭო, ვებგვერდი).

2023 წლის რეკომენდაციის მნიშვნელობა და მისი ნოვაციები

რეკომენდაცია წარმოადგენს დეტალურ სახელმძღვანელოს წევრი სახელმწიფოებისთვის დაზარალებულის უფლებების განვითარებისა და იმპლემენტაციის კუთხით და მოუწოდებს წევრ სახელმწიფოებს რომ გამოავლინონ და გააუქმონ ბარიერები, რომლებიც დაზარალებულს ხელს უშლის მართლმსაჯულებაზე წვდომაში. რეკომენდაცია მოითხოვს, რომ დაზარალებულს მოუსმინონ ნებისმიერ გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით, რომელიც დიდ გავლენას ახდენს მის ინტერესებზე. რეკომენდაცია ასევე ადგენს, რომ დაზარალებულს უნდა ჰქონდეს სამართლებრივ საშუალებებზე წდომის უფლება, მაშინ როცა მისი უფლებები არ არის სათანადოდ დაცული (ევროპის საბჭო, ვებგვერდი). რეკომენდაცია მოითხოვს, რომ დაზარალებულს შეეძლოს საკუთარი უფლებების რეალიზება და შესაბამის სერვისებზე წვდომა. დაზარალებული სათანადოდ უნდა იყოს აღიარებული და უნდა ეპყრობოდნენ პატივისცემით, პროფესიონალიზმითა და არადისკრიმინაციულად. სახელმწიფოებმა მხედველობაში უნდა მიიღონ, რომ დაზარალებულს შეიძლება ჰქონდა სხვადასხვა სახის საჭიროებები. შესაბამისად, თითოეული საჭიროება სათანადოდ უნდა იქნეს გათვალისწინებული, რათა დაზარალებულმა მიიღოს ადეკვატური ინფორმაცია, მხარდაჭერა და იყოს სათანადოდ დაცული (ევროპის საბჭო, ვებგვერდი).

აღსანიშნავია, რომ რეკომენდაცია ეფუძნება ევროპის საბჭოს ისეთ სამართლებრივ ინსტრუმენტებს, როგორიცაა ქალთა მიმართ ძალადობისა და ოჯახში ძალადობის პრევენციისა და აღკვეთის შესახებ ევროპის საბჭოს კონვენცია (სტამბოლის კონვენცია), ბავშვთა სექსუალური ექსპლუატაციისა და სექსუალური ძალადობისგან დაცვის კონვენცია და სხვა ისეთი სამართლებრივი ინსტრუმენტები, რომლებიც ამკვიდრებენ საერთაშორისო სტანდარტებს (ევროპის საბჭო, ვებგვერდი). 2023 წლის რეკომენდაციამ მრავალი ნოვაცია შემოიტანა. მათ შორის აღსანიშნავია „დაზარალებულის“, „ბავშვის“, „აღდგენითი მართლმსაჯულების“ და „სისხლის სამართლის პროცესის“ განმარტებები (მუხლი 1(1), 1(5), 1(6), 1(7)). რეკომენდაცია ყველაზე მაღალ, ანუ პრინციპების დონეზე უსვამს ხაზს, რომ დანაშაული წარმოადგენს მსხვერპლის უფლებების დარღვევას (მუხლი 2(1)). ასევე პრინციპების ნაწილში განამტკიცებს, რომ რეკომენდაციით განსაზღვრული სერვისები და ღონისძიებებით სარგებლობა არ უნდა იყოს დამოკიდებული დანაშაულის იდენტიფიცირებაზე, დაკავებაზე, მის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებაზე ან მის მსჯავრდებაზე - მუხლი 2(5).

რეკომენდაცია ასევე ყურადღებას ამახვილებს მოწყვლად მსხვერპლებზე (მუხლი 2(3), 2(4)). 2006 წლის რეკომენდაციისგან განსხვავებით, 2023 წლის რეკომენდაციაში განმტკიცებულია დებულებები დაზარალებულის საჭიროებების ინდივიდუალურ შეფასებაზე (მუხლი 4). რეკომენდაცია დიდ ყურადღებას უთმობს ინფორმაციის უფლებას (მუხლი 6, 8), ასევე დანაშაულის შესახებ შეტყობინების გაკეთების უფლებას (მუხლი 7).

გარდა ამისა, მისი წინამორბედისგან განსხვავებით, იგი ადგენს დაზარალებულის უფლებას, რომ მას მოუსმინონ სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემაში (მუხლი 12). ამასთან ყურადღება ექცევა იურიდიული დახმარების უფლებას (მუხლი 12), დამნაშავესგან კომპენსაციის მიღების უფლებას (მუხლი 13), სახელმწიფო კომპენსაციის მიღების უფლებასა (მუხლი 14) და დაზარალებულის დაცვას (მუხლი 15).

დაზარალებულის ჩართვა სისხლის სამართლის პროცესში

2023 წლის რეკომენდაციის პირველი მუხლის პირველი პუნქტი განსაზღვრავს თუ ვინ შეიძლება იყოს დაზარალებული სისხლის სამართლის პროცესში. აღნიშნული დანაწესის მიხედვით, დაზარალებული შეიძლება იყოს ფიზიკური პირი, რომელსაც მიადგა ზიანი, მათ შორის ფიზიკური, მენტალური, ემოციური ან ეკონომიკური. გარდა ამისა აუცილებელია, რომ ეს ზიანი გამოწვეული იყოს უშუალოდ დანაშაულის შედეგად. თუ პირი დანაშაულის შედეგად გარდაიცვლება, მაშინ დაზარალებულად მიიჩნევა გარდაცვლილი პირის ოჯახის წევრები, რომლებსაც პირის გარდაცვალებით მიადგათ ზიანი. აღნიშნული დანაწესის გარდა, პირის დაზარალებულად აღიარებისთვის რეკომენდაცია არ აწესებს სხვა მოთხოვნებს. პირიქით, რეკომენდაცია ხაზგასმით მიუთითებს, რომ პირის დაზარალებულად მიჩნევა დამოკიდებული არ უნდა იყოს იმაზე, ოფიციალურად განაცხადა თუ არა მან შესაბამის სახელმწიფო უწყებაში დანაშაულის ჩადენის შესახებ. იგი დაზარალებულად უნდა ჩაითვალოს იმ წუთიდან, როცა მის მიმართ ჩადენილ იქნა დანაშაული (Council of Europe, 2023). შესაბამისად, დაზარალებულად მიჩნევა არ უნდა იყოს დამოკიდებული დამნაშავეს იდენტიფიცირებაზე, დაკავებაზე, მის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებაზე ან მის მსჯავრდებაზე.

დაზარალებულად მიჩნევა არის დაზარალებულისთვის პროცესში მინიჭებული უფლებებით სარგებლობის წინაპირობა, შესაბამისად დაუშვებელია, რომ რაიმე ხელოვნური ბარიერები იქნეს დაწესებული. აღნიშნულს კიდევ უფრო ამტკიცებს რეკომენდაციის მე-3 მუხლი, რომელიც მოითხოვს მართლმსაჯულებაზე წვდომაში ხელისშემშლელი ბარიერების იდენტიფიცირებასა და აღმოფხვრას. აღსანიშნავია, რომ რეკომენდაციის მოცემული მიდგომა სრულიად შეესაბამება ევროკავშირის 2012 წლის დირექტივას, რომელიც დაზარალებულად მიიჩნევს ყველა პირს, რომელიც გახდა დანაშაულის მსხვერპლი, განურჩევლად იმისა, მიმდინარეობს თუ არა დამნაშავეს სისხლისსამართლებრივი დევნა, დაკავებულია თუ არა ბრალდებული ან არის თუ არა იგი უკვე დამნაშავედ ცნობილი. (European Commission, 2013). პირის დაზარალებულად არაღიარება და დამატებითი საპროცესო ბარიერების შექმნა იწვევს დაზარალებულის მეორეულ ვიქტიმიზაციას და შესაბამისად საერთაშორისო სტანდარტების დარღვევას (თანდილაშვილი, 2021).

სამწუხაროდ, საქართველოს კანონმდებლობა ამ ნაწილში არ შეესაბამება საერთაშორისო მოთხოვნებს. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი დაზარალებულად მიიჩნევს მხოლოდ იმ პირს, რომელსაც ასეთად ცნობს პროკურორი. არსებული პრაქტიკის მიხედვით კი პროკურორი რეალურ მსხვერპლთა დიდ ნაწილს არ ანიჭებს დაზარალებუ-

ლის სტატუსს. ამასთან, დღევანდელი პრაქტიკა არაერთგვაროვანია და არ არის ნათელი, თუ რა კრიტერიუმებით განსაზღვრავს პროკურატურა, უნდა მიენიჭოს პირს თუ არა დაზარალებულის სტატუსი. საქართველოში მსხვერპლისთვის უფლებების განმარტება და შემდეგ ამ უფლებებით სარგებლობა მხოლოდ მას შემდეგ ხდება, რაც მას მიენიჭება დაზარალებულის სტატუსი. დაზარალებულის სტატუსი კი მას შეიძლება რამდენიმე თვის შემდეგ მიენიჭოს. ამ პერიოდში კი იგი რჩება ინფორმაციულ ვაკუუმში და ვერ სარგებლობს საპროცესო უფლებებით. ის რეალური მსხვერპლები, რომლებიც საერთოდ ვერ იღებენ დაზარალებულის სტატუსს, მუდამ რჩებიან პროცესიდან გარიყულები (თანდილაშვილი, 2021). შესაბამისად, აუცილებელია, რომ სახელმწიფომ გაითვალისწინოს 2023 წლის რეკომენდაცია და ცვლილებები განახორციელოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში.

იურიდიული დახმარების უფლება

2023 წლის რეკომენდაციის მე-12 მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, წევრმა სახელმწიფოებმა უნდა უზრუნველყონ დაზარალებულის წვდომა იურიდიულ დახმარებაზე, სულ მცირე მაშინ, როცა დაზარალებულს სისხლის სამართლის პროცესში აქვს მხარის სტატუსი. რეკომენდაცია ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებს მოუწოდებს, რომ უზრუნველყონ უფასო იურიდიული დახმარება, როცა ამას მართლმსაჯულების ინტერესი მოითხოვს. რეკომენდაციის მოცემული დანაწესის საფუძველი არის გაეროს 2013 წლის პრინციპები და გაიდლაინები სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემაში იურიდიული დახმარების ხელმისაწვდომობის შესახებ. მისი 48-ე მუხლის თანახმად, დაზარალებულს უნდა შეეძლოს იურიდიული კონსულტაციის გავლა ყველა იმ საკითხზე, რომელიც დაკავშირებულია სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემაში მის მონაწილეობასთან.

აღნიშნული მოიცავს დაზარალებულის შესაძლებლობას, რომ სამოქალაქო სარჩელით მიმართოს სასამართლოს, ან ცალკე პროცესში მოითხოვოს ზიანის კომპენსაცია, იმისდა მიხედვით, თუ რომელი საპროცესო მოქმედება შეესაბამება ცალკეული ქვეყნის კანონმდებლობას. გარდა ამისა, სახელმწიფოებმა უნდა შეძლონ იურიდიული კონსულტაციის გაწევა იმ დაზარალებულისთვის და მისი სასამართლოში წარმომადგენლობა, რომელიც ოფიციალურად არ არის პროცესის მხარე, მაგრამ სარგებლობს მონაწილეობითი უფლებებით. ამის მაგალითია, როცა დაზარალებულს უნდა, რომ ზიანის შესახებ ჩვენება სასამართლოში ხმამაღლა წაიკითხოს მისმა ადვოკატმა. იგივე შეიძლება ითქვას იმ დაზარალებულის მიმართ, რომლებიც კომპენსაციის მიღების მიზნით სისხლის სამართლის პროცესში ერთვება სამოქალაქო სარჩელით და არ აქვს ოფიციალურად მხარის სტატუსი მინიჭებული. (უფასო) იურიდიული დახმარება ასევე შეიძლება გავრცელდეს იმ დაზარალებულზე, რომელიც ითხოვს დაცვას ან კომპენსაციას ალტერნატიული გზებით. აღნიშნულ გზებიდან ყველაზე ხშირად სამოქალაქო სამართალწარმოება გამოიყენება.

რეკომენდაციაში იურიდიული დახმარების ხელმისაწვდომობის კუთხით ასეთი მიდგომა განპირობებულია იმით, რომ დაზარალებულისთვის იურიდიული დახმარების

უზრუნველყოფა და დაზარალებულის უფლებების დაცვა ემსახურება არა მხოლოდ დაზარალებულის ინტერესს, არამედ მთლიანად მართლმსაჯულების სისტემის ინტერესს. იურიდიული დახმარება არის სამართლიანი, ადამიანური და ეფექტიანი სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის არსებითი ნაწილი. იგი არის კანონის უზენაესობის გამოვლინება. იურიდიული დახმარება არის სხვა უფლებებით სარგებლობის წინაპირობა (Council of Europe, 2023). სწორედ ამიტომ აუცილებელია, რომ იურიდიულ დახმარებაზე წვდომა უზრუნველყოფილი იყოს ევროპის საბჭოს ყველა სახელმწიფოში. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ცნება „იურიდიული დახმარება“ მოიცავს დაზარალებულთან იურიდიულ კონსულტაციას, დაზარალებულის დახმარებას და მის წარმომადგენლობას სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემაში. იურიდიული დახმარება უნდა იყოს უფასო მათთვის, ვისაც არ აქვს სათანადო მატერიალური შესაძლებლობა ან როცა მართლმსაჯულების ინტერესი ამას მოითხოვს (Council of Europe, 2023).

საქართველოში იურიდიული დახმარების საკითხი მოწესრიგებულია „იურიდიული დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონით. მოცემული კანონის მე-3 მუხლის „გ“ ქვეპუნქტის თანახმად, დაზარალებული სარგებლობს იურიდიული დახმარებით, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებულ, სახელმწიფო ხარჯზე დაცვის განხორციელების შემთხვევებში. შესაბამისად, დაზარალებულს იურიდიულ დახმარებაზე ხელი მხოლოდ მაშინ მიუწვდება, როცა დაზარალებულის დაცვა ხორციელდება სახელმწიფოს ხარჯზე. 2009 წლის სსსკ-ში დაზარალებულის სახელმწიფო ხარჯზე დაცვის მექანიზმი არ მოქმედებს. სახელმწიფოს ხარჯზე დაცვა გათვალისწინებული იყო 1998 წლის კოდექსით და ახალი კოდექსის მიღების შემდეგ მოქმედებდა 2016 წლის 20 თებერვლამდე. აქედან გამომდინარე, მოქმედი სსსკ-ის პირობებში, დაზარალებულს არ აქვს იურიდიული დახმარების უფლება. მას შეუძლია ისარგებლოს მხოლოდ იურიდიული კონსულტაციით. განსხვავებული წესები მოქმედებს არასრულწლოვანი დაზარალებულის მიმართ. მას შეუძლია ისარგებლოს იურიდიული დახმარებით (თანდილაშვილი, 2021). იმისთვის, რომ საქართველოში ყველა დაზარალებულმა შესძლოს სსსკ-ით მინიჭებული უფლებების რეალიზება, აუცილებელია, რომ სსსკ-ში განხორციელდეს ცვლილება და დაზარალებულს მიენიჭოს იურიდიულ დახმარებაზე წვდომის უფლება.

დამნაშავისგან კომპენსაციის მიღების უფლება

დამნაშავისგან კომპენსაციის მიღების უფლება მოცემულია 2023 წლის რეკომენდაციის მე-13 მუხლში. პირველივე სიტყვებში მუხლი მოითხოვს, რომ დაზარალებულს შეეძლოს სისხლის სამართლის პროცესშივე კომპენსაციის მოთხოვნა. კომპენსაციის მინიჭების შესახებ გადაწყვეტილება კი მიღებული უნდა იქნეს გონივრულ ვადაში. რეკომენდაცია ასევე უშვებს სისხლის სამართლის პროცესის გარდა სხვა ალტერნატიული გზების გამოყენების შესაძლებლობას, იმ შემთხვევაში, თუ სისხლის სამართლის პროცესშივე დაზარალებულის კომპენსაციის განხილვა არ შეესაბამება წევრი სახელმწიფოების სამართლებრივ სისტემას.

დაზარალებულის პერსპექტივიდან სისხლის სამართლის პროცესშივე კომპენსაციის მოთხოვნას გაცილებით მეტი უპირატესობები აქვს, ვიდრე სამოქალაქო სამართლებრივი გზით მოთხოვნას. მაგალითად, დაზარალებულს არ უწევს სასამართლო ბაჟის გადახდა. გარდა ამისა, კომპენსაციის თანხის გადახდის მიმართ ხორციელდება სახელმწიფო აღსრულება (Council of Europe, 2023). როგორც წესი დამნაშავესგან კომპენსაციის მიღების კუთხით ყველაზე დიდ პრობლემას წარმოადგენს აღსრულება, ვინაიდან დამნაშავე ხშირად თანამშრომლობაზე უარს აცხადებს. ბევრ სახელმწიფოში ჩამოყალიბდა დადებითი პრაქტიკა. მაგალითად, ზოგიერთ სახელმწიფოში კომპენსაციის გადახდის შესახებ გადაწყვეტილება მიიღობილი აქვს სახელმწიფოს და არა დაზარალებულს (Council of Europe, 2023). მიუხედავად იმისა, რომ რეკომენდაცია ერთმნიშვნელოვნად უჭერს მხარს დამნაშავესგან კომპენსაციის მიღების საკითხის სისხლის სამართლის პროცესში ინტეგრირებას, იგი აღნიშნავს, რომ სამოქალაქო სამართალწარმოება მაინც მნიშვნელოვანია, მაგალითად ისეთ საქმეებში, როცა დაზარალებულს არ უნდა დანაშაულის შესახებ პოლიციაში განაცხადის გაკეთება; როცა სისხლის სამართლებრივი დევნა შეწყდა, ან როცა ბრალდებული გამართლებულ იქნა (Council of Europe, 2023).

საქართველოში დამნაშავესგან კომპენსაციის მიღება დიდ პრობლემას წარმოადგენს. 1998 წლის სსსკ-ის მიხედვით, კომპენსაციის მინიჭების საკითხი განიხილებოდა სისხლის სამართლის პროცესში. თუმცა 2009 წლის სსსკ ეს მექანიზმი შეიცვალა და დღეს სამოქალაქო სამართალწარმოების გზით არის შესაძლებელი კომპენსაციის მოთხოვნა. საქართველოში არსებული სტატისტიკა ცხადყოფს, რომ მოცემული მექანიზმი ძალზედ არაეფექტურია და დაზარალებულთა უკიდურესად მცირე ნაწილი იღებს კომპენსაციას (თანდილაშვილი, 2021). შესაბამისად, აუცილებელია, რომ სახელმწიფომ განიხილოს კომპენსაციის მინიჭების საკითხის ისევ სისხლის სამართლის პროცესში დაბრუნების პერსპექტივა. ამით საქართველოს კანონმდებლობა არა მარტო შესაბამისობაში მოვა საერთაშორისო სტანდარტებთან, არამედ დააკმაყოფილებს დაზარალებულის საჭიროებებს და შესაძლებელი იქნება მისი მეორეული ვიქტიმიზაციის თავიდან აცილება.

დასკვნა

წინამდებარე სტატიაში განხილულმა საკითხებმა ცხადყო, რომ 2023 წლის რეკომენდაცია წევრი სახელმწიფოებისთვის დიდი მნიშვნელობის მატარებელია. მან შემოიტანა მრავალი ნოვაცია, რომელიც ერთმნიშვნელოვნად აძლიერებს დაზარალებულის სამართლებრივ მდგომარეობას. გარდა ამისა, რეკომენდაციას დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ წევრი ქვეყნებისთვის, რომლებიც არ არიან ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოები. მისი მიღებით ევროპის საბჭომ ხაზი გაუსვა წევრ სახელმწიფოებში დაზარალებულის მიმართ შესაბამისი გარანტიების უზრუნველყოფის აუცილებლობას. საქართველომაც, როგორც ევროპის საბჭოს წევრმა სახელმწიფომ უნდა გაითვალისწინოს 2023 წლის რეკომენდაცია. აუცილებელია, რომ სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებაში დაინერგოს რეკომენდაციით დადგენილი სტანდარტები და აღმოფხვრას სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზები.

გამოყენებული ლიტერატურა

- თანდილაშვილი, ხ. (2021). *დაზარალებულის სამართლებრივი მდგომარეობა ინტერნაციონალიზაციის გზაზე მდგარ ქართულ სისხლის სამართლის პროცესში*. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი.
- საქართველოს კანონი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი. 12/06/2015, N 3708-II.
- საქართველოს კანონი იურიდიული დახმარების შესახებ. 19/06/2007, N 4955.
- საქართველოს კანონი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი. 22/07/1999, N 2287.
- საქართველოს კანონი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. 20/02/1998, N1251.
- საქართველოს კანონი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. 09/10/2009, N1772.
- შალიკაშვილი, მ., თანდილაშვილი, ხ., ბახტაძე, უ. (2023). *ვიქტიმოლოგია: მეცნიერება დანაშაულის მსხვერპლის შესახებ, მეორე შევსებული და გადამუშავებული გამოცემა*. სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.
- Council of Europe. *New recommendation on rights, services and support for victims of crime*. Human Rights and Rule of Law. Retrieved December 20, 2023, from <https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/-/victims-of-crime-committee-of-ministers-recommendation-aims-to-ensure-their-access-to-justice>
- Council of Europe. Portal. *Victims of crime: Committee of Ministers Recommendation Aims to Ensure their Access to justice*. Retrieved December 20, 2023, from <https://www.coe.int/en/web/portal/-/victims-of-crime-committee-of-ministers-recommendation-aims-to-ensure-their-access-to-justice>
- Council of Europe, Explanatory Memorandum of the Recommendation CM/Rec(2023)2 of the Committee of Ministers to Member States on Rights, Services, and Support for Victims of Crime, 15/03/2023.
- Directive 2012/29/EU of The European Parliament and of the Council Of 25 October 2012 Establishing Minimum Standards on the Rights, Support And Protection Of Victims Of Crime, And Replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.
- European Commission: DG Justice Guidance Document related to the Transposition and Implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime, and Replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, Ref. Ares (2013)3763804 - 19/12/2013.
- Recommendation No. R(87) 21 of the Committee of Ministers to Member States on Assistance to Victims and the Prevention of Victimisation, 17/09/1987.
- Recommendation No. Re (85)11 of the Committee of Ministers to Member States on the Position on the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure, 28/06/1985.
- Recommendation Rec (2006)8 of the Committee of Ministers to Member States on Assistance to Crime Victims, 14/06/2006.
- Recommendation Rec (2023)2 of the Committee of Ministers to Member States on Rights, Services, and Support for Victims of Crime, 14/06/2006.
- Treaty on the Functioning of the European Union.

The 2023 Council of Europe Recommendation on rights, services and support for victim of crime: Its Importance and Innovations

Khatia Tandilashvili

Grigol Robakidze University, Georgia
khatia.tandilashvili@gruni.edu.ge

Abstract. Since 1985, the Council of Europe has actively worked to enhance the legal standing of victims within the criminal justice system. It has adopted several legal acts that establish European standards for victims. In response to events occurring at the international level and the findings of victimological studies, the Council of Europe recognized the need to enhance the mechanisms for victim protection. Therefore, on March 15, 2023, the Ministerial Committee adopted a recommendation on the rights, services, and support for victims. Although non-binding, this recommendation holds great significance for member states because of the standards it establishes. It introduces innovations, expands on European Union standards, and reaffirms the victim's importance in the criminal justice system.

Key words: Victim of crime, International standards, Victim status, Legal aid, Compensation